

С.М. Фролов, канд. екон. наук, доц., докторант Сумського державного університету

ФІНАНСОВИЙ ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЕКОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуті проблеми формування регіональних бюджетів в умовах екологічної безпеки та запропоновано створити ефективний економічний механізм співпраці державних органів різного рівня.

Ключові слова: прикордонний регіон, зовнішньоекономічна діяльність, формування регіонального бюджету.

Вступ. В умовах прогресивної глобальної інтеграції, дедалі більшої взаємозалежності націй та впливу змін у світовій економіці на національну політику особливого значення набуває державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає систему різних напрямів, форм, методів, заходів, які забезпечують взаємодію національного господарства з зовнішньою світогосподарською сферою.

Сучасна інтенсивність зовнішньоекономічної діяльності в Україні, її структура, географічна спрямованість значною мірою залежать від раціональних методів державного регулювання та їх ефективності. Враховуючи проблеми забезпечення екологічної безпеки прикордонних регіонів в умовах постійного зростання обсягів зовнішньої торгівлі необхідно детально проаналізувати вищевказані методи і визначити їх вплив на соціально-економічний і екологічний стан прикордонних територій.

Вирішення цього завдання неможливе без визначення ролі зовнішньоекономічної діяльності у формуванні дохідної частини державного і місцевих бюджетів, а також без розуміння сутності митно-тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

В умовах переходу України на ринкові засади функціонування економіки надзвичайно гостро постає проблема міжбюджетних відносин. Рівень фінансового забезпечення розвитку регіонів набагато нижче їх реальних потреб. Це ускладнює виконання регіоном специфічних функцій, які не можуть здійснювати інші структурні рівні.

Однією з таких функцій є забезпечення екологічної безпеки. В Україні поступово збільшується роль місцевої влади у вирішенні природоохоронних проблем, але в результаті недостатньої фінансової бази регіонів проблеми екологічного характеру з кожним роком все більше загострюються.

Над еколого-економічними особливостями прикордонних регіонів працювали такі вчені, як М.І. Долішній, О.І. Відоменко, Філеп Дюла, які зробили великий внесок у вивчення умов і тенденцій розвитку прикордонних регіонів, проблем їх екологічної безпеки. Але метою їх досліджень, в основному, був пошук ефективних шляхів активізації транскордонного еколого-економічного співробітництва, який не враховує внутрішні фактори впливу на екологію прикордонних територій, зважаючи на їх функціональну специфіку.

З іншого боку, проблемам міжбюджетних відносин приділяється багато уваги у наукових колах. Вітчизняні економісти О.Д. Василик, О.П. Кириленко, В.Є. Корчинський, М.В. Кульчицький зробили великий внесок у вивчення проблем бюджетного федералізму та організації міжбюджетних відносин.

Постановка проблеми. Таким чином, мета статті – дослідження впливу зовнішньоекономічної діяльності на формування бюджету і розробка механізму компенсації прикордонним регіонам еколого-економічних збитків внаслідок обслуговування ними товаро- і пасажиропотоків через митний кордон України.

Виклад основного матеріалу. Прикордонний регіон – це адміністративно-територіальна одиниця, через яку пролягає державний кордон. Більшість науковців вважають, що прикордонний статус надає регіону багато переваг. Наприклад, існує думка, що прикордонні регіони володіють неабияким потенціалом щодо розвитку зовнішньої торгівлі та активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Але при наявності значних переваг не слід забувати про низку проблем розвитку прикордонних регіонів України, до яких можна віднести, зокрема, наступні:

- проблема ефективного використання природно-ресурсного та демографічного потенціалу;

- структурної перебудови виробництва прикордонних регіонів у контексті розвитку транскордонного співробітництва;
- вдосконалення транспортних систем прикордонних регіонів з метою забезпечення транскордонних вантажо- та пасажиропотоків. Незважаючи на досить високу густоту шляхів сполучення у цих регіонах, рівень технічної оснащеності транспортної інфраструктури залишається недостатнім. Організація та технологічна структура транспортних вузлів прикордонних територій не відповідає в повній мірі сучасним вимогам проходження транзитних вантажів та пасажиропотоків;
- вдосконалення територіальної організації виробництва та систем розселення в умовах формування транскордонних територіальних утворень;
- зниження техногенного забруднення навколишнього природного середовища прикордонного регіону, яке обумовлене його статусом і специфікою розташування.

Отже, в країні створені передумови для стабільного розвитку зовнішньоекономічної діяльності, що вимагає особливої уваги до забезпечення екологічної безпеки прикордонних регіонів.

На наш погляд, техногенні фактори впливу на прикордонні регіони можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори обумовлені транскордонним характером техногенного забруднення. Вони передбачають те, що, по-перше, антропогенне і техногенне навантаження на прикордонну територію збільшується наслідками негативного впливу джерел забруднення суміжної країни і, по-друге, в разі виникнення техногенної небезпеки (аварії) на території суміжної країни існує ймовірність в першу чергу забруднення навколишнього природного середовища саме прикордонного регіону.

Внутрішні фактори обумовлені негативним техногенним навантаженням на прикордонні регіони в процесі їх активної участі у зовнішньоекономічній діяльності. І, перш за все, це проблеми, що виникають у зв'язку з виконанням прикордонним регіоном однієї з важливіших його функцій – обслуговування товаро- і пасажиропотоків через державний кордон країни.

Особливо негативний вплив на навколишнє середовище і здоров'я населення прикордонних регіонів здійснює транспорт, який зосереджується у цьому регіоні для перетинання кордону. Ця проблема з кожним роком набуває все більшої актуальності, оскільки Україна завдяки винятковому географічному положенню обслуговує значну кількість міжнародних транспортних сполучень.

Об'єктами забруднення транспортом є атмосфера, гідросфера та літосфера, тобто найважливіші компоненти середовища існування людини. Підвищує ризик забруднення навколишнього середовища прикордонних регіонів переміщення через митні кордони небезпечних вантажів водним, автомобільним, авіаційним транспортом.

Ускладнюється ситуація постійним підвищенням обсягів зовнішньої торгівлі України товарами (рис. 1), що збільшує вантажообіг прикордонних регіонів, і послугами (рис. 2), значну частину яких складають транспортні послуги, що також збільшує екологічне навантаження на вищевказані регіони.

Крім цього, відбувається зростання обсягів перевезення вантажів через митний кордон України у натуральному виразі (рис. 3).

Отже, існують передумови для загострення проблем охорони навколишнього середовища прикордонних регіонів, але їх фінансова база не сприяє ефективному вирішенню цих проблем.

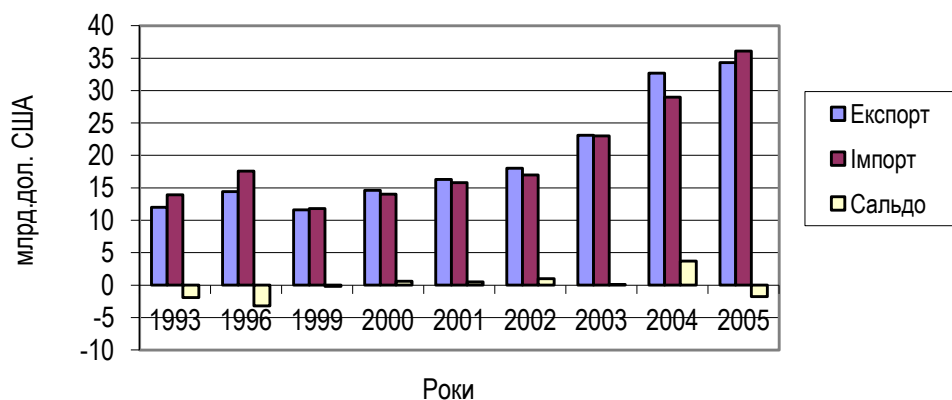

Рис. 1. Обсяги зовнішньої торгівлі України товарами

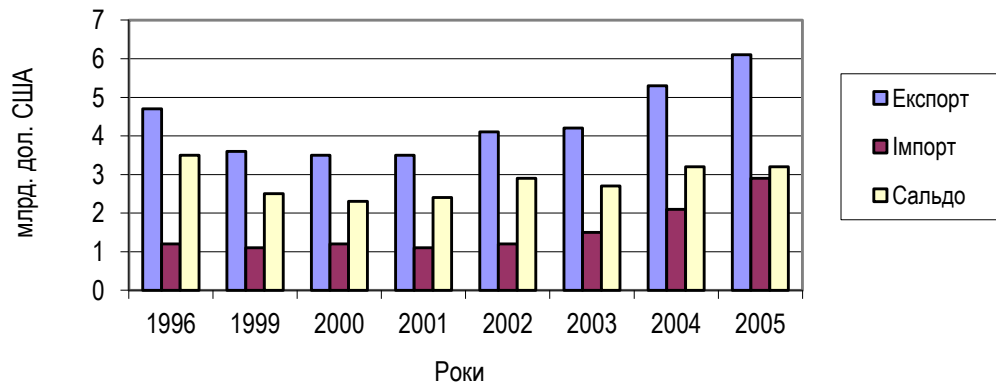

Рис. 2. Обсяги зовнішньої торгівлі України послугами

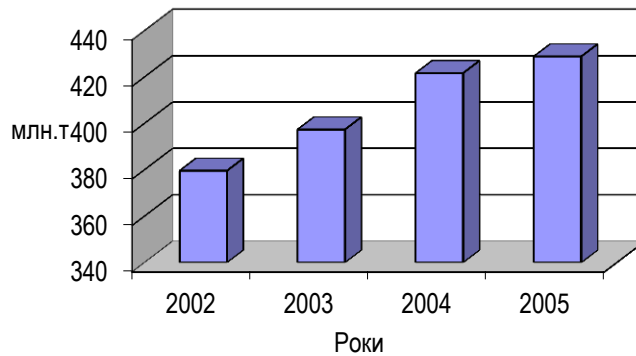

Рис. 3. Обсяги перевезення вантажів через митний кордон України

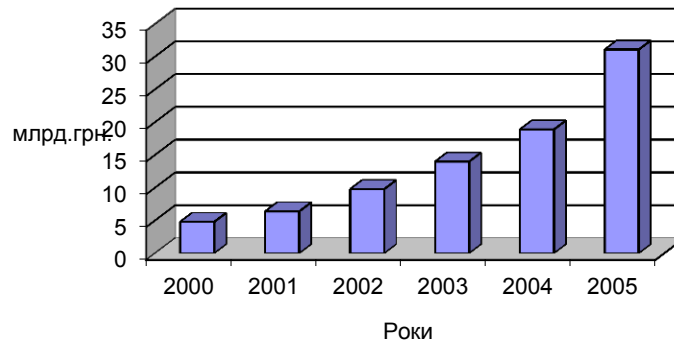

Рис. 4. Динаміка надходжень від зовнішньоекономічної діяльності до Державного бюджету України

В умовах недостатнього фінансування місцевих бюджетів прикордонних регіонів надходження від зовнішньоекономічної діяльності посідають важливе місце у формуванні доходів Державного бюджету України. Дослідження темпів зростання надходжень платежів від зовнішньої торгівлі свідчить про їх щораз більше фіскальне значення в економіці України (рис. 4).

Цій тенденції повністю відповідає щорічне зростання питомої ваги митних платежів в Державному та зведеному бюджетах (табл. 1).

Динаміка надходжень від зовнішньоекономічної діяльності до Державного бюджету України

Показник	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Митні платежі, млрд.грн.	4,8	6,4	9,8	14,0	18,1	31,0
Відхилення від попереднього року, %	–	133,3	153,1	142,8	129	171,2
Питома вага у доходах державного бюджету, %	12,3	15,2	20,7	23,9	27,8	29,5
Питома вага у доходах зведеного бюджету, %	9,1	11,0	15,2	17,5	20,9	23,1

Згідно з даними таблиці 1 можна зробити висновок, що надходження від зовнішньоекономічної діяльності становлять значну частку в структурі дохідної частини Державного бюджету. З часів проголошення незалежності України цей показник зріс більше ніж у десять разів: у 1992 р. він становив 2 %, у 1996 р. – 10 %, у 1998 р. – 20 % та у 2005 р. – 29,5 %.

Певна частина надходжень до Державного бюджету України від зовнішньоекономічної діяльності розподіляється в територіальному розрізі згідно з потребами регіонів. Згідно з Законом України “Про Державний бюджет України” податок на додану вартість із ввезених на територію України товарів, акцизний збір із ввезених на територію України товарів, ввізне та вивізне мито, єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України, є джерелом, за рахунок якого здійснюється фінансування дотацій вирівнювання адміністративно-територіальним одиницям.

В умовах відсутності розроблених і законодавчо визначених державних соціальних гарантій метою фінансового вирівнювання є наближення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення до середнього рівня, який склався по країні. Такий принцип не враховує особливості місцезнаходження, природно-кліматичні та екологічні умови територій.

При використанні механізму фінансового вирівнювання виникає багато протиріч і існує певна незбалансованість між соціально-економічними і екологічними інтересами різних територій. Дуже актуальною ця проблема стає для прикордонних регіонів. Як зазначалося вище, статус прикордонного регіону значно збільшує витрати органів місцевого самоврядування, в тому числі і на охорону навколишнього природного середовища.

У зв'язку з постійним збільшенням обсягів товаро- і пасажирообороту через митний кордон України зростає транспортне навантаження на прикордонний регіон, що потребує додаткових витрат на організацію сервісного обслуговування людей і транспортних засобів, організацію додаткових машин і бригад невідкладної лікарняної допомоги, додаткових витрат на прибирання прилеглих до магістралей територій, оплату збільшених обсягів комунальних послуг з санітарної очистки і благоустрою.

Заслужують на увагу і втрати прикордонного регіону, пов'язані з екологічним навантаженням, які не враховуються при розрахунку дотацій вирівнювання. Вважається, що це навантаження не відіграє значної ролі у розвитку прикордонних регіонів, але, на нашу думку, воно негативно впливає на навколишнє природне середовище і обумовлює погіршення умов життя населення, яке проживає на цих територіях.

Узагальнюючи наведене вище, можна сказати, що додаткові витрати органів місцевого самоврядування прикордонних регіонів на створення відповідної статусу інфраструктури, забезпечення екологічної безпеки і охорону здоров'я постійно збільшуються, але рівня їх фінансового забезпечення, навіть з урахуванням дотацій вирівнювання, недостатньо для виконання цих функцій.

Висновки. На наш погляд, основою для поступового оздоровлення та зміцнення місцевих фінансів повинен стати збалансований варіант централізації і децентралізації міжбюджетних відносин.

Реформування міжбюджетних відносин повинно чітко співвідноситися з загальною логікою змін у регіональних стосунках. І торкатися не лише видаткової частини бюджету, а насамперед механізмів формування доходів місцевих бюджетів, розширення їхньої ресурсної бази.

Так, наприклад, з метою відшкодування додаткових витрат (в тому числі екологічних) місцевого самоврядування, які пов'язані з прикордонним статусом регіонів, вважаємо за необхідне перерозподілити фінансові потоки, що створюються за рахунок надходжень від мита чи запровадити додатковий екологічний збір, який стягувався б при перетині автомобільним транспортом митної території України і мав би статус місцевого податку.

Список літератури

1. Борщевський В. Транскордонне співробітництво України як чинник диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності регіонів // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців "Європейські інтеграційні процеси та транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, історія, право". – Луцьк: РВВ "Вежа" Волинського державного Університету ім. Лесі Українки, 2004. – С. 181-185.
2. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
3. Долішній М.І., Беленький П.Ю. Регіональні основи транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 1996. – № 1-2. – С. 3-7.
4. Дослідження торговельної політики України / Документ Світового банку. Управління зменшення бідності та економічного менеджменту регіонів Європи та Середньої Азії. – К., 2004. – 174с.
5. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2004. – 192 с.
6. Корчинський В.С., Колодій С.Ю. Реалізація принципів вирівнювання та економічної ефективності при організації міжбюджетних відносин // Фінанси України. – 2004. – № 2. – С. 84-93.
7. Кульчинський М.І. Місцеві бюджети і механізм їх формування // Фінанси України. – 2001. – № 9. – С. 98-104.
8. Про Державний бюджет на 2006 рік: Закон України від 20.12.2005 № 3235-IV зі змінами та доповненнями // www.rada.gov.ua.

Summary

The article deals with problems of frontier areas regional budgets formation under conditions of ecological safety and offers the creation of effective economic mechanism of multi-levelled state organs cooperation.

Отримано 06.09.2006